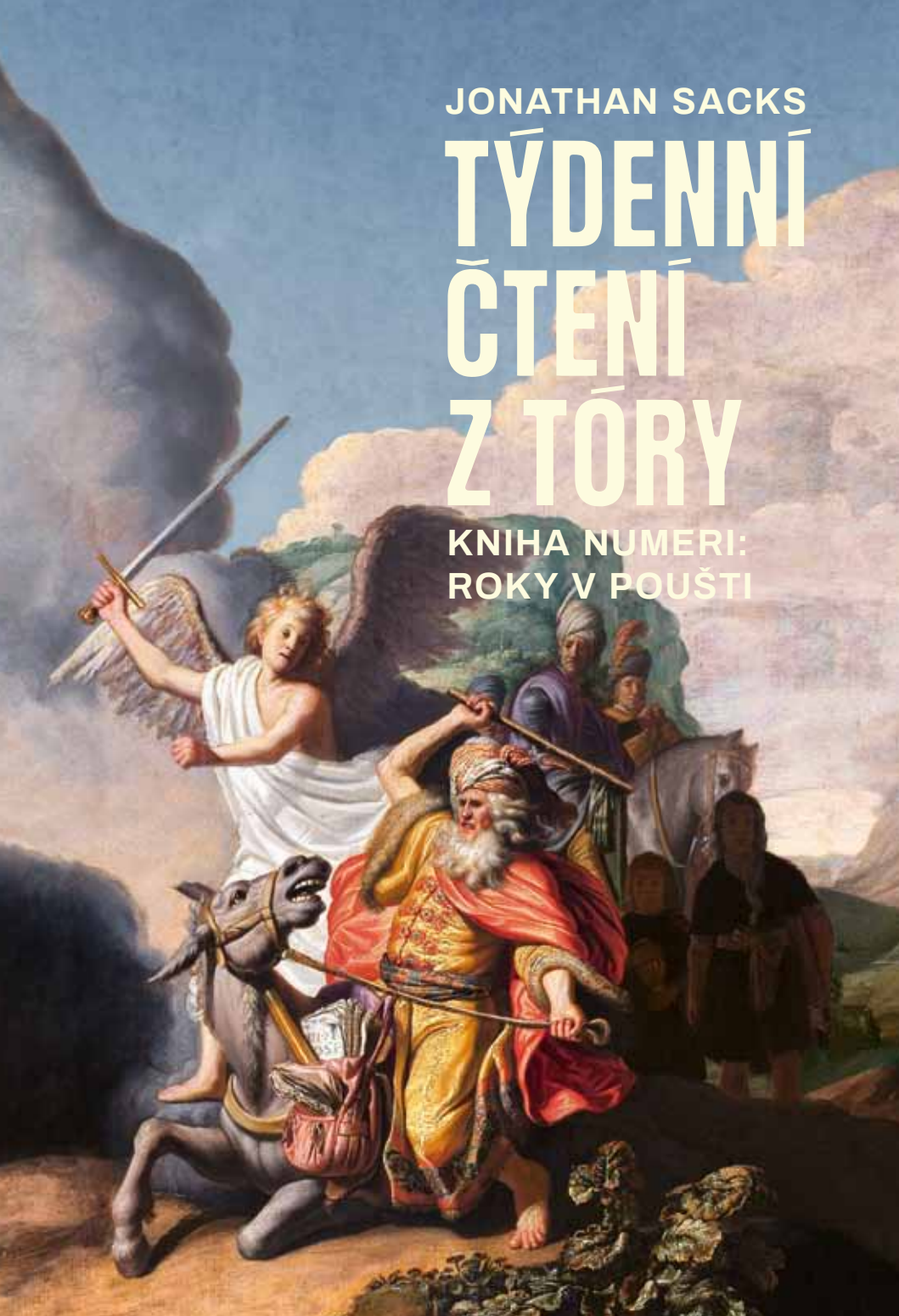

JONATHAN SACKS

TÝDENNÍ ČTENÍ Z TÓRY

KNIHA NUMERI: ROKY V POUŠTI

Be-midbar

Naso

Be-ha'alotcha

Šlach lecha

Korach

Chukat

Balak

Pinchas

Matot

Mas'ej

JONATHAN SACKS

TÝDENNÍ ČTENÍ Z TÓRY

KNIHA NUMERI: ROKY V POUŠTI

NAKLADATELSTVÍ P3K
PRAHA 2025

Publikace vychází s podporou
Nadačního fondu obětem holocaustu
a Nadace Židovské obce v Praze.

Děkujeme rabi Herschelovi Glückovi OBE
za zprostředkování vydání knihy.

Covenant & Conversation. Numbers: The Wilderness Years.
Maggid Books. An Imprint of Koren Publishers Jerusalem Ltd.
Copyright © 2017 by Jonathan Sacks
All rights reserved.

Translation by arrangement with Koren Publishers Jerusalem Ltd.
Translation © Tereza Rejšková, 2025
Czech edition © Nakladatelství P3K, 2025

ISBN 978-80-7667-052-5 (tištěná kniha)
ISBN 978-80-7667-053-2 (pdf)
ISBN 978-80-7667-054-9 (e-pub)
ISBN 978-80-7667-055-6 (mobi)

OBSAH

Předmluva 9
Poznámka překladatelky 11

Numeri – Tehdy a teď 13

Be-midbar
Příběh člověka: Dějství čtvrté 45
Prostor mezi 52
Slovo v poušti 59
Zákon a země 65
Hošea čte o putování v poušti 72

Naso
Co se počítá? 80
Kmeny 86
Světci a učenci 94
Kněžská požehnání 99
Usilovat o mír 107

Be-haʻalotcha
Kniha mezi knihami 115
Tábor a pospolitost 121
Adaptivní výzvy 126
Má být vůdce pečujícím otcem? 131
Sedmdesát starších 136
Miriamina chyba 142

Šlach lecha
Strach ze svobody 150
Čas a jeho role v politice 155
Příkazy a vyprávění: Věřit a vidět 161
Čím se Jehošua a Kalev odlišovali? 168
Beze zdí 172
Fenomén třásní 178

Korach
Vedení jako služba 185
Plášť celý blankytně modrý 191
Rozepře v zájmu nebes 199
Nebrat si to osobně 206
Moc a vliv 213
Rovnostářský instinkt judaismu 219

Chukat
Příběh a příkaz 229
Jochanan ben Zakaj a červenohnědá kráva 236
Rituál a neurověda 243
Zhřešil Moše? 249
Ztráta Miriam 258
Nakonec láska 262

Balak
Slyšet to nejtěžší 270
Lid, který přebývá odděleně 276
Muž bez věrnosti 280
Ať vás chválí cizí ústa 284
Tragická ironie 289

Pinchas
Horlivec 297
Čin a důsledek 303
Když dojdou slova 311
Koruna pro všechny 317
Lekce vedení 324
Umění načasování 330

Matot
Svět, jenž tvoříme slovy 336
Priority 343
Hra s nenulovým součtem 348
Mimo podezření 354

Mas'ej
Dlouhá cesta za svobodou 362
Smrt velekněze 369
Jedinec a komunita 373
Složitost lidských práv 378
Náboženský význam Izraele 383
Prorocký hlas 387

Poznámky 393
Přepis hebrejských jmen 409
O autorovi 410

PŘEDMLUVA

Kniha, kterou držíte v ruce, je souborem zamyšlení k tématům čtvrté knihy Mojžíšovy. Jak zmiňují recenzenti a kritici, jedná se o výjimečnou publikaci propojující tradiční texty a aktuální problémy 21. století. Rabín Sir Jonathan Sacks se zamýšlí nad knihou Numeri, věnuje se řadě detailů a přitom je schopen syntézy a převodu na dnešnímu čtenáři pochopitelnější paralely.

V židovské tradici je pevně ukotven zvyk předčítat každou sobotu v synagogách část textu Tóry (Pěti knih Mojžíšových) tak, aby se za rok přečetla celá kniha a mohlo se začít znovu. Tyto týdenní oddíly se nazývají paraši (nebo též sidry). Celá Tóra je dnes členěna na 54 částí a roční cyklus čtení začíná a končí během podzimního svátku Simchat Tora. Bývá zvykem učenců a rabínů pronášet během týdne a zejména o šabatu divrej tora (slova Tóry) na vybraná témata právě aktuální paraši.

Z týdenních komentářů Jonathana Sackse postupně vznikl velmi populární a do řady světových jazyků přeložený pětidílný knižní cyklus *Covenant & Conversation (A Weekly Reading of the Jewish Bible)*. Před dvaceti lety vydalo naše nakladatelství pod názvem *O svobodě a náboženství* český překlad výběru komentářů k první knize Mojžíšově (Genesis). Po dlouhé odmlce jsme se v roce 2020 dostali k překladu druhé z knih, tam již šlo o kompletní obsah originálu. Na *Exodus* navázal *Leviticus* vydaný v roce 2023. Překlad celého původního textu rabína Sackse předkládáme čtenářům i u knihy Numeri. Do dvou let plánujeme vydat poslední zbývající část týdenních komentářů k Tóře.

Kniha je určena širší čtenářské veřejnosti a nevyžaduje hlubší vstupní znalosti judaismu. Pro snadnou orientaci v biblických textech používáme standardní členění textu na kapitoly a věty – např. (Numeri 11:7) = kniha Numeri (čtvrtá kniha Mojžíšova), 11. kapitola, věta 7.

Poznámky převážně citačního charakteru jsou na konci knihy, obsahové poznámky pod čarou na stránce.

Redakce

POZNÁMKA PŘEKLADATELKY

Všechny citace z biblických knih jsou, až na uvedené výjimky, v českém ekumenickém překladu. Od znění překladu se odchyluji jen v otázce vlastních jmen, která vždy přepisuji v hebrejské formě (např. Moše, nikoli Mojžíš) v souladu se záměrem nakladatele. Přehledný seznam vlastních jmen v hebrejské a české formě je uveden na konci knihy. Některá vybraná, zejména místopisná, jména (Izrael, Jeruzalém, Jordán ad.) ponechávám v české podobě.

V případě dalších citovaných textů platí, že kde není v poznámce uveden jiný překladatel, jedná se o můj překlad.

Tereza Rejšková

NUMERI – TEHDY A TEĎ

Listopad 1989. Pád Berlínské zdi. Studená válka dospěla ke konci. Sovětský svaz se hroutí. Mladý americký politolog Francis Fukuyama strhává všeobecnou pozornost svou obsáhlou esejí nazvanou *Konec dějin*.[1] V textu tvrdí, že dvě základní instituce moderního západu, liberální demokracie a tržní ekonomika, dokázaly svou převahu nad sovětským komunismem a že brzy dobydou celý svět. Lidé už nechtějí přinášet oběti a strádat ve válkách kvůli národu, třídě nebo přesvědčení. Vize, kterou předkládá John Lennon v roce 1971 ve své písni Imagine, jež nabízí sekulární obdobu mesiášského věku, je podle autora na dosah: „Nic, kvůli čemu by se mělo umírat nebo zabíjet / už žádné náboženství / představ si celé lidstvo / jak žije v míru."

Neuplynuly ani tři roky, než vypukla krvavá etnická válka v bývalé Jugoslávii – nejprve v Bosně, později v Kosovu – mezi muslimy, pravoslavnými Srby, chorvatskými katolíky, tedy mezi skupinami obyvatel, které spolu po desetiletí žily v míru. Liberální myslitel Michael Ignatieff smutně podotkl, že síla „krve a přináležitosti" zvítězila.[2] V roce 1993 harvardský politolog a historik Samuel Huntington v protikladu ke „konci dějin" předpověděl „střet civilizací".[3]

Přeskočíme k roku 2011. Občanské protesty v Tunisku strhly obrovskou vlnu nepokojů po celé severní Africe a Blízkém východě, do značné míry posílenou novými sociálními médii. Nepokoje propukly v Iráku, Libyi, Sýrii a Jemenu, občanská povstání jsme mohli zaznamenat v Bahrajnu a Egyptě. V Alžírsku, Íránu, Libanonu, Jordánsku, Kuvajtu, Maroku, Ománu a Súdánu jsme byli svědky masových demonstrací. Brzy tato vlna dostala jméno Arabské jaro v naději, že to, co se událo ve východní Evropě v roce 1989, se stane i na Blízkém východě – lidé se organizovali, aby odmítli tyranii a přiklonili se k demokracii, liberalizaci a lidským právům.

Když nyní o pět let později píšu tyto řádky, naděje na něco takového je téměř bez výjimky zdrcena a autoritářské režimy přetrvávají

v Egyptě a Bahrajnu, občanská válka devastuje Sýrii, Libyi a Jemen a spolu s nimi stovky tisíc životů. Dvacáté první století stáhlo obrovské části Blízkého východu, Afriky a Asie do Hobbesova přirozeného stavu, v němž každý bojuje s každým a kde život je „osamělý, ubohý, zlý, brutální a krátký“[4]. Po skončení studené války nenastoupil mír a svoboda, ale staronové barbarství a útlak. A liberálně demokratický západ si je sám sebou méně jistý, než tomu bylo v posledních stoletích. A tak se sny o svobodě rozplývají v nočních můrách chaosu, násilí a strachu.

A právě proto je kniha Numeri – hebrejsky *Be-midbar*, doslova „v poušti“ – pro naši dobu klíčovým textem. V dějinách literatury bychom těžko hledali tak sebezpytující a tázající se text na téma „dlouhé cesty za svobodou“, jak to nazval Nelson Mandela. Kniha Numeri nám jasně říká jedno: na cestě ke svobodě nejsou žádné zkratky. Nečte se to snadno a optimismu zde také moc nenajdeme. Kniha Numeri je střízlivým varováním mezi knihami, které jsou jinak pro celou západní civilizaci hlavním zdrojem naděje – knihami hebrejské Bible.

Knihy Mojžíšovy, zejména Exodus a Numeri, vyprávějí o cestě z otroctví a útlaku ke svobodě a vládě práva. Cesta z Egypta do země zaslíbené není na mapě nijak dlouhá. Ale Numeri nám jasně říká, že trvá déle, než by se zdálo, neboť taková cesta není jen fyzickým přechodem pouště, ale psychologickým, morálním a duchovním přesunem. Proto trvá tak dlouho, jak dlouho trvá lidem se změnit. A jak nám kniha napovídá, může to trvat opravdu dlouho.

Politická změna nenastane nikdy jen následkem změny politiky. Je k ní potřeba skutečná proměna lidí, kterou umožní rituály, „návyky srdce“ a nepolevující úsilí vzdělávat. To všechno vzniká z bolestné zkušenosti, jejíž poznání se budoucím generacím uchovává prostřednictvím opakovaného připomínání. Nestačí k tomu pouze mít vysoké ideály, ale především životní způsoby, které tyto ideály přenášejí do každodenních mezilidských interakcí. Demokracie nevzniká jen tím, že se svrhne tyran. Jak si Platón všímá v *Ústavě*, demokracie je často jen jakýmsi preludiem další tyranie. Člověk

nezíská svobodu jen tím, že unikne z otroctví. Ke svobodě národ dojde jen tehdy, když přijme zodpovědnost, která vede k ochotě se omezit, k odvaze a trpělivosti. Bez toho může cesta dlouhá několik set kilometrů trvat čtyřicet let. A i pak cesta vlastně teprve začíná.

ZNEPOKOJIVÝ TEXT

Kniha Numeri se čte těžko a je mezi pěti knihami Tóry tou nejnáročnější. Najdeme v ní pozoruhodnou škálu textů, žánrů a témat. Nabízí příběhy, zákony, výsledky sčítání lidu, itineráře, detailní rozmístění lidí při táboření a putování, zákony týkající se žen podezřelých z nevěry, nazírství, slibů, očisty, obětí a nejrůznějších dalších témat, která sám Moše musel přinést Bohu k rozsouzení. Nacházíme zde popisy bitev, povstání, stavů kolektivní paniky a také podivný příběh o pohanském proroku a mluvící oslici.

Nejenže kniha obsahuje tak roztodivný materiál, promíchává ho navíc způsobem, který se zdá téměř náhodný. Vyprávění jsou přerušována výčtem zákonů, které by se tematicky hodily jinam. Numeri se někdy jeví jako brikoláž textů poslepovaných bez ladu a skladu, bez zastřešujícího tématu nebo struktury. Mnoho ze zde uvedených zákonů, zejména těch týkajících se svatyně, by patřilo spíše do knihy Leviticus, knihy svatosti místa a času. Proč je uvádět zde v kontextu putování, a ne v kontextu svatých událostí u hory Sinaj, kde se odehrává kniha Leviticus? Proč přerušovat vyprávění kvůli právnickým odbočkám, které zdánlivě s příběhem nemají nic společného? O čem vůbec Numeri je? Jaké je její zastřešující téma?

Setkáváme se také s pasážemi ve formě déjà vu. Ty opakují příběhy známé z knihy Exodus: reptání kvůli jídlu a vodě, obavy, úzkosti a pochyby, zda měli z Egypta vůbec odcházet. Proč čteme jen opakování známého?

Dalším znepokojivým rysem této knihy je, jak negativní její příběhy jsou. Jsme svědky téměř souvislého řetězce brblání a stížností. Tři takové po sobě následující příběhy najdeme v kapitolách 11 a 12.

Nejprve se jedná o stížnost nekonkrétního charakteru, následuje kritika jídla nejprve ze strany doprovázejících národů a posléze Izraelitů. Nakonec vyslechneme kritiku Mošeho ze strany jeho vlastní sestry a bratra.

Sotva toto skončí, dostáváme se ke scéně, která je bodem obratu celé knihy. Dvanáct zvědů je vysláno, aby prozkoumalo přislíbenou zemi, deset z nich se vrací s demoralizující informací – země je dobrá, ale obyvatelstvo je silné a města nedobytná. Lid si zoufá a říká: „Ustanovme si náčelníka a vraťme se do Egypta" (Numeri 14:4). Jedná se o jakýsi protějšek příběhu o zlatém teleti z knihy Exodus. V obou případech se Bůh tak rozčílí, že pohrozí národu zničením a chce začít znovu jen s Mošem. Moše Boha prosí, aby se obměkčil, a argumentuje jeho vlastními slovy – třinácti atributy milosti, které Bůh použil v onom prvním případě. Bůh se podvolí, nicméně s podmínkou, že nikdo z té generace do země zaslíbené nevkročí s výjimkou Jehošuy a Kaleva, dvou věrných zvědů. Jejich děti už ano, ale oni ne.

V tu chvíli se zdá, že už to nemůže být horší. Jenže může – záhy poté dojde k povstání Koracha a jemu věrných nespokojenců, které představuje nejvážnější hrozbu Mošeho autoritě. A tak se dostáváme na samé dno. Po vyprávění o pohanském proroku Bilamovi, kterého najali, aby Izrael proklel, zatímco on mu namísto toho požehná, přichází nejtemnější chvíle za celá léta putování pouští. Bezprostředně poté, co Bůh národ ochránil před kletbami nepřátel, je svědkem toho, jak se muži Izraele oddávají nemorálním sexuálním a modloslužebným praktikám s moábskými a midjánskými ženami – tedy naprostého rozkladu všeho, co mělo Izraelity činit „královstvím kněží a svatým národem" (Exodus 19:6). Dá se vůbec z takové kumulace selhání a věrolomnosti vykřesat nějaký zbytek naděje?

A nejsou to jen obyčejní lidé, kteří klopýtají, ale i Moše, ke kterému vzhlížíme jako k příkladnosti víry. Muž, se kterým se setkáváme v knize Numeri, už není ten z knihy Exodus. V jedné z nejdrásavějších pasáží celého Tanachu vyjadřuje téměř absolutní zoufalství: „Když už se mnou chceš takto jednat, raději mě zabij,

jestliže jsem u tebe nalezl milost, abych se nemusel dívat na svoje trápení“ (Numeri 11:15). Moše se z tohoto rozpoložení sice zotaví, ale jak příběh pokračuje, pozbývá více a více kontrolu nad vývojem událostí. V příběhu s navrátivšími se zvědy mají hlavní slovo Kalev a Jehošua. Během Korachova povstání Moše reaguje přehnaně – jeho přání, aby se země otevřela a pohltila nepřátele, celou situaci jen vyostří, namísto aby ji vyřešilo. V další problematické situaci, kdy se lidé dožadují vody poté, co zemře Miriam, reagují Moše a Aharon tak špatně, že jsou shledáni vinnými a je jim zapovězen vstup do zaslíbené země. Proč je Moše v době putování pouští tak jiný než Moše z příběhu Exodu?

Kniha Numeri navíc podivně přistupuje k času. Prvních jedenáct kapitol pokrývá pouhých dvacet dnů.* V kapitole 9 se dokonce na chvíli vracíme o měsíc zpět.** Později se však celých třicet osm let jakoby vypaří. V jednu chvíli se nacházíme jen o trochu více než rok od východu z Egypta a vzápětí ve čtyřicátém roce putování, kdy se Izraelité blíží svému cíli. Je těžké přesně stanovit, kde k tomuto časovému posunu dochází. Nabízí se kapitola 26, kde se prostřednictvím druhého sčítání dostáváme k nové generaci, která dokončí cestu, kterou jejich rodiče započali.

To působí jako nový začátek. Nicméně ten skok v čase se ve skutečnosti odehraje dříve, mezi kapitolou 20, v níž čteme o smrti Miriam a Aharona, a následující kapitolou, která popisuje první boje, které podnikají Izraelité při dobývání země zaslíbené.

Jak máme všem těmto problematickým aspektům rozumět? Ve svém úvodu nabízím sedm exegetických principů, které nám pomáhají většinu těchto záhad knihy Numeri rozšifrovat a porozumět tomu, proč je vystavěna tak, jak je.

.....

* Od „prvního dne druhého měsíce ve druhém roce po jejich vyjití z egyptské země“ (Numeri 1:1) do dne určeného takto: „Ve druhém roce, dvacátého dne druhého měsíce“ (Numeri 10:11), kdy lid začíná svoji pouť ze Sinaje.

** Numeri 9:1 se odehrává „v prvním měsíci, druhého roku“.

Prvním úkolem je porozumět tomu, jaké místo zaujímá kniha Numeri celkově v systému knih Tóry. Pět knih Tóry dodržuje hrubý chronologický řád. Kniha Genesis začíná stvořením vesmíru a pokračuje přes líčení raných dějin lidstva až k příběhu Avrahama a jeho bezprostředních potomků. V knize Exodus už se z rodiny stal národ a počínaje touto knihou až ke knize Numeri čteme o tom, jak byl tento národ vyveden z egyptského otroctví a přiveden na kraj země zaslíbené. Kniha Deuteronomium uvádí Mošeho proslovy pronesené ke konci jeho života. Taková se jeví chronologická struktura na povrchu. Knihy jsou seřazeny chronologicky na časové ose a vyprávějí, co se odehrálo, zhruba v tom pořadí, v němž se události objevovaly.

Pod touto povrchovou vrstvou je vrstva chiastická, což znamená, že knihy jsou seřazeny zrcadlově symetricky – ABCBA – kde vrchol je umístěn uprostřed spíše než na konci:

[A] **Genesis:** Prolog – prehistorie Izraele
[B] **Exodus:** Cesta z Egypta k hoře Sinaj
[C] **Leviticus:** U hory Sinaj
[B1] **Numeri:** Cesta od hory Sinaj k břehům Jordánu
[A1] **Deuteronomium:** Epilog – budoucnost Izraele coby národa ve své zemi.

Pokud text čteme takto, vrchol pěti knih nalézáme v dlouhém pojednání rozprostřeném na celou knihu Leviticus, konec knihy Exodus a prvních deset kapitol Numeri. Zde se text zaměřuje na Izraelity u hory Sinaj, kteří tam uzavřeli smlouvu s Bohem, souhlasili s tím, že se stanou „královstvím kněží a národem svatým“ pod svrchovaností Boží a se svatyní ve svém středu a etickým kodexem vystavěným na myšlence svatosti.

Z pohledu této struktury je okamžitě zřejmé, že Exodus a Numeri toho mají hodně společného. Obě knihy pojednávají o cestě,

obě vyprávějí o vzdálenostech, které Izraelité urazili, a bitvách, které vybojovali. V obou knihách nalezneme stížnosti na nedostatek jídla a vody, krize způsobené malomyslností a nedůvěrou. V Exodu lidé zpanikaří, když pronásledováni egyptskými vozy dojdou k Rákosovému moři. V Numeri zpanikaří, když si na základě informací od deseti zvědů představí, co všechno musí dobýt v zemi opevněných měst obývaných obry.

V obou knihách si lidé idealizují minulost a vzpomínají na Egypt nikoli jako na zemi, kde čelili útlaku, nýbrž na zemi, kde bylo bezpečno a kde měli dostatek potravy. V obou knihách se setkáváme se zásadním hříchem, který ohrožuje budoucnost celého národa: v Exodu je to zlaté tele, v Numeri zpráva zvědů. V obou knihách Moše trpí pod tíhou své vůdčí role, v obou knihách dostane podobnou radu, aby své úkoly sdílel. Zde jsou znázorněny některé z paralel:

Exodus	**Numeri**
Vedeni oblakem (13:21)	Vedeni oblakem (10:11)
Vítězství nad Egyptem (14)	Vítězství nad Sichonem a Ogem (21:21–35)
Píseň vítězství (15:1–18)	Píseň vítězství (21:14–15)
Stěžování si (15:23–24)	Stěžování si (11:1)
Mana a křepelky (16)	Mana a křepelky (11:4–35)
Stěžování si kvůli vodě (17:1–7)	Stěžování si kvůli vodě (20:2–13)
Amalek (17:8–16)	Amalek (14:45)
Mošeho tchán (18:1–12)	Mošeho tchán (10:29–32)
Pomoc Mošemu ze strany vůdců kmenů (18:14–26)	Pomoc Mošemu ze strany vůdců kmenů (11:16–17)
Povstání (32:1–8)	Povstání (14:1; 25:1–3)
Moše zasahuje (32:11–13)	Moše zasahuje (14:13–19)
Boží soud (32:34)	Boží soud (14:26–35; 25:4)
Mor (32:35)	Mor (14:37; 25:8–9)
Šabat a svátky (23:12–17)	Šabat a svátky (28–29)

Smíření prostřednictvím kněží a levitů (32:26–29)	Smíření prostřednictvím kněží a levitů (17:1–15; 25:7–13)
Sčítání lidu (30:11–16)	Sčítání lidu (1–4; 26)

Mezi oběma knihami jsou ovšem také zjevné rozdíly. V Exodu lid za své stížnosti není potrestán, zatímco v Numeri je.* Nejzřetelnější rozdíly jsou znát na Mošeho reakci. V Exodu se obrací na Boha, který mu vždy pomůže nějakým zázrakem. V Numeri jsou jeho reakce již napjatější a pohybují se na škále zoufalství a bezmoci. Tón už je jiný, něco se změnilo.

Jeden rozdíl má co do činění se smlouvou a svatyní. V Numeri už Izraelité nejsou jen skupinou prchajících otroků. Jsou národem, který má smlouvu s Bohem, se zákonem a Boží přítomností ve svém středu. Dalším klíčovým rozdílem je povaha cesty samotné. V Exodu je to cesta odněkud: *cesta z* Egypta a otroctví. Příběh útěku. V Numeri je to už cesta někam, *cesta do* země zaslíbené, kterou si mají podmanit a v níž se mají usadit. Příběh přibližování se, příběh příprav.

Nejsou to jen dvě půlky jednoho příběhu. Exodus a Numeri představují dva různé druhy svobody, o kterých slavně hovořil Isaiah Berlin – Exodus je o svobodě negativní, v hebrejštině *chofeš*. Numeri je o svobodě pozitivní, které učenci dali jméno *cherut*.[5] Negativní svoboda je to, co získá otrok, když je osvobozen. Už mu nikdo nerozkazuje. Na individuální úrovni si může dělat, co chce. Ale společnost, v níž si každý může dělat, co chce, není svobodná společnost. Je to anarchie. Skutečně svobodná společnost nutně potřebuje pravidla a schopnost každého jedince se omezit tak, aby svoboda jednoho nebyla na úkor svobody někoho dalšího. Taková společnost je svobodná tím, že ctí zákony. Z toho důvodu je mezi

* Jeden příklad za všechny: V obou knihách si lidé stěžují na nedostatek masa a v obou jsou jim seslány křepelky. V Exodu už se nic víc nestane, zatímco v Numeri je lid stižen morem, zatímco pojídá křepelky.

Exodem a Numeri navzdory všem podobnostem propastný rozdíl. Pro Exodus je zásadní útěk před faraonem. Pro Numeri schopnost izraelského národa se popasovat se zodpovědností a vládnutím sobě samému.

PRINCIP 2 — TECHNICKÉ A ADAPTIVNÍ VÝZVY

Tento princip nám pomáhá pochopit, proč Mošeho reakce na různé výzvy jsou v Numeri tak jiné, než byly v Exodu. V kapitole 11 není Moše dalek naprostého zoufalství. V případě navrátivších se zvědů sice Mošeho modlitby na Boha zapůsobí, ale skutečnými vůdci národa v té chvíli jsou Jehošua a Kalev. Během Korachova povstání Moše ztrácí rozvahu a později u Meriby se na lid rozčílí tak, že mu Bůh nedovolí dovést lid až do země zaslíbené. V nejtemnějších chvílích knihy, když Izraelité pobývají v Šitim, se rozhodování ujme Pinchas, nikoli Moše.

Událost	**Mošeho reakce**
Lid si stěžuje na jídlo. (11:4–6)	„Nemohu sám unést všechen tento lid, je to nad mé síly. Když už se mnou chceš takto jednat, raději mě zabij, jestliže jsem u tebe nalezl milost, abych se nemusel dívat na svoje trápení.“ (11:14–15)
Špatné zprávy ze strany zvědů, špatná nálada mezi lidem (13–14)	Moše a Aharon padnou tváří k zemi. (14:5)
Izraelité se snaží napravit své skutky tím, že jdou okamžitě do bitvy. (14:40)	Moše je před tím varuje, ale neposlechnou ho. Ti, co bojují, jsou poraženi. (14:41–45)
Korachovo povstání (16:1–35)	Moše se modlí, ať se zem otevře a pohltí rebely. To ovšem nedokáže povstání potlačit a lidé dále brblají. (16:28–17:6)

Stěžování si na nedostatek vody (20:2–5)	Moše k lidu hovoří přísně, udeří do skály, je mu znemožněno později vstoupit do země zaslíbené. (20:7–12)
Šitim: nemorálnost, modloslužebnictví, Zimriho hřích (25:1–6)	Zkázu odvrátí Pinchas, nikoli Moše. (25:7–13)

Nezměnil se Moše, nýbrž povaha vůdcovství v obou knihách. K pochopení nám pomůže rozlišení Ronalda Heifetze mezi *technickými* a *adaptivními výzvami*.[6] Technická výzva znamená, že vznikne nějaký praktický problém a lidé se obrátí k vůdci, aby přišel s řešením. Adaptivní výzva znamená, že lidé sami *jsou* problémem. Změnit se musí lidé. Vůdce nemůže problém vyřešit sám. Musí lidi přesvědčit o tom, že je třeba se změnit. V takových případech musí vůdci dokázat lidem problém předat zpět a dát jim bezpečný prostor a dostatek důvěry, aby si problém mohli promyslet a vyřešit.

Charakter Mošeho vedení v Exodu byl ryze technický. Lid měl žízeň, Moše požádal Boha a ten poskytl vodu. Měli hlad, Bůh poslal jídlo. Ocitli se v pasti mezi mořem a blížící se egyptskou armádou, Bůh rozdělil moře. Lidé hřešili a Moše se modlil za odpuštění. Nikdo po nich nechtěl, aby změnili svou povahu. Lidé měli nějaký problém, obrátili se na Mošeho, Moše se obrátil na Boha a problém se vyřešil. Kniha je o mnoha úskalích technického rázu a o zázracích, které tato úskalí vyřešily.

Naopak v Numeri se setkáváme s úplně jinými problémy. Lid už neprchá z Egypta, připravuje se na vstup do země zaslíbené, musí bojovat a překonávat nebezpečí. K tomu je zapotřebí odvahy a kolektivní zodpovědnosti. Bitvy už za ně nevyhrává Bůh, jen dává lidu sílu, aby bojoval sám za sebe. Lid se musí dokázat postarat sám o sebe a nespoléhat na to, že mu pomůže někdo jiný. Lidé se museli adaptovat a změnit. Kdyby tak neučinili, *neměli* by už problém, nýbrž sami *by byli* oním problémem.

A právě to proměnilo vztah Mošeho k lidu. Nejvíc patrné to je v kapitole 11, kdy si lidé stěžují kvůli maně a nedostatku masa. Moše

z toho propadne zoufalství. Ale proč? Vždyť stejný problém už řešil v Exodu 16 a tehdy si nezoufal. Vždyť věděl, že tehdy Bůh seslal křepelky a že tak mohl učinit i nyní.

Ne snad, že by na tuto událost zapomněl, nebo byl už prostě vyčerpán. K zoufalství ho vedlo poznání, že se lidé *nezměnili*, navzdory tomu, že obdrželi Tóru na Sinaji a postavili svatyni. Takové dvě události přece měly lid proměnit! Tím, že se tak nestalo, Moše pochopil, že lidé ještě nejsou připraveni na to vyrovnat se s adaptivní výzvou. A proto si zoufal. Už předem viděl, že tomuto lidu, který zažil na vlastní kůži některé z největších zázraků v dějinách, a přesto si stěžoval na jídlo, chybí vize a odvaha potřebná k vybudování národa ve svaté zemi.

Moše neměl nikdy problém ve vztahu s Bohem. Dokud vše, co potřeboval, dostával z nebe ve formě zázraku, byl si vším jistý. Měl ovšem velké problémy ve svém vztahu k lidu. Nedokázal je přimět k tomu, aby se změnili. Lidé se změně brání, a to zejména tehdy, když ji vnímají jako ztrátu. Proto jsou adaptivní výzvy tak stresující jak pro vůdce společenství, tak i společenství samotné. Moše se na lid zlobil a oni se zlobili na něj.

PRINCIP 3 — ČAS JAKO FAKTOR PŘI PŘEKONÁVÁNÍ STRACHU ZE SVOBODY

V jádru negativních emocí, do nichž se hrouží ústřední kapitoly Numeri, je strach, zejména strach ze svobody. Izraelité měli před sebou dosud nepoznaný úkol – vytvořit nový druh společnosti, která by byla zásadně odlišná od čehokoli, co jí předcházelo, společnosti postavené na smlouvě, kolektivní zodpovědnosti a nomokracii – vládě práva, nikoli lidí.

Svoboda znamená ztrátu bezpečí a předvídatelnosti. Znamená převzetí zodpovědnosti za své činy způsobem, který otrok nezná. Odhodíme pasivitu a závislost. Jako jedinci i jako národ dospějeme. Po celou cestu z Egypta k hoře Sinaj Izraelité nemuseli přemýšlet

o svobodě. Prchali před svými pronásledovateli, soustředili se na holé přežití. Ale teď, na cestě od hory Sinaj do země zaslíbené, si natvrdo uvědomili, co je čeká. Jako národ měli vyrůst, měli nechat své dětství za sebou.

Michael Walzer upozorňuje na to, že „svoboda spoutává – poutem zákonů, závazků a zodpovědnosti." Jak říká, Izraelité „mohli nabýt svobody tím, že přijali disciplínu svobody, závazek žít na základě společného standardu a zodpovědnosti za své činy."[7] Jak nám otevřeně říká Tóra, svoboda je neskutečně náročná. Je to dřina, *avoda*. Je pozoruhodné, že Tóra užívá stejné hebrejské slovo pro otročení faraonovi a službu Bohu. Mezi těmito dvěma věcmi – otročit lidskému vládci a sloužit Stvořiteli vesmíru, který nás stvořil k obrazu svému, je přece obrovský rozdíl, ale ten rozdíl nespočívá v tom, že jedno by bylo těžké, a to druhé snadné. Oboje je dřina, ale otrocká dřina ducha ničí, zatímco služba Bohu ducha pozvedává.

Ve své obavě ze svobody se Izraelité utíkají k falešné nostalgii. Říkají: „Vzpomínáme na ryby, které jsme měli v Egyptě k jídlu zadarmo, na okurky a melouny, na pór, cibuli a česnek" (Numeri 11:5). Učenci si všímali výrazu „zadarmo". Ve skutečnosti cena za to vše byla vysoká – otroctví a nucená práce, ale podle učenců „zadarmo" znamenalo hlavně bez nutnosti dodržovat *micvot*, Boží příkazy, a přijmout odpovědnost.[8] Falešná nostalgie dosáhne hořkého vrcholu, když Datan a Aviram během Korachova povstání nazývají Egypt zemí „oplývající mlékem a medem" (Numeri 16:13).

Z toho všeho vychází jasná zpráva o politickém realismu. Tóra nikdy ani náznakem netvrdí, že cesta do země zaslíbené má být přímá, prosta pochybností a konfliktů. Naopak navzdory příběhům o chlebu z nebe, vodě ze skály, zemi, která pohltí nepřátele, mluvící oslici, o holích, jež se olistí a vykvetou, lidech, kteří následkem svého pomlouvání zmalomocní, je hlavním sdělením Numeri, že cesta ke svobodě je delší a těžší, než si kdokoli na začátku dovedl představit.

Nakonec delší než život celé jedné generace. To je hlavním sdělením příběhu o návratu zvědů, jenž v knize hraje ústřední roli. Generace, kterou Moše zachránil z Egypta, si už zvykla na své okovy,

nebyla ještě připravena na „náročnou svobodu“[9] v podobě bitev, vojenské přípravy a převzetí osudu do vlastních rukou. Změna musí přicházet pomalu, revoluce založené na okamžité transformaci lidské povahy, jako ta francouzská či ruská, jsou odsouzeny k nezdaru.

Evoluce, nikoli revoluce – to je hlavní myšlenka Numeri. Jak píše Maimonides ve svém *Průvodci tápajících*, není možné jít z extrému do extrému ani v přírodě, ani v lidské přirozenosti.[10] A přestože je Mošeho generaci upřen vstup do země zaslíbené fakticky až po návratu zvědů, Maimonides tvrdí, že je tento zákaz patrný už hned, jak Izraelité opustí Egypt: „Když farao lid propustil, nevedl je Bůh cestou směřující do země Pelištejců, i když byla kratší. Bůh totiž řekl: ‚Aby lid nelitoval, když uvidí, že mu hrozí válka, a nevrátil se do Egypta‘ (Exodus 13:17).“ V lidských srdcích se změna odehrává pomalu, pomaleji, než je možné zvládnout za jednu generaci.

Změna ale není nemožná! Jen to chce čas – a čas je jedním z ústředních témat knihy Numeri. Čas v protikladu ke dvěma extrémům, které jsou jasně znázorněny zaprvé v příběhu o návratu zvědů, kteří šli prozkoumat zemi zaslíbenou, a zadruhé v příběhu bezprostředně následujícím – v příběhu o *ma‘apilim* (Numeri 14:40–45), kteří slyšeli Boží hněv vůči zvědům a rozhodli se hned následujícího rána začít s dobýváním a boji. Moše je před tím varoval, ale oni si to nedali rozmluvit a byli rozprášeni. Proti oběma těmto extrémům, jež lze shrnout jako *nikdy* a *ihned*, se kniha Numeri vymezuje. *Nikdy* vyjadřuje postoj zoufalství a politické reakce. *Ihned* vyjadřuje pokušení politického mesianismu a revoluce. Oba postoje končí útlakem a nesvobodou.

Svoboda je výsledkem práce generací, nedokončenou symfonií, rozdělanou prací. Pokud bychom měli shrnout pohled knihy Numeri na společnost a její vůdce do krátké průpovídky, nejlepší by byla slova rabi Tarfona: „Není ti určeno úkol dokončit, ani ti není dovoleno od něj upustit“ (Mišna Avot 2:16). Zde přítomný pohled na politiku je velmi vzácnou kombinací. Je to *pesimismus, který se odmítá vzdát naděje*.

Právě toto z Tóry činí v dějinách politického myšlení ojedinělý hlas. Tóra je kromě jiného filosofickým dílem, které není napsáno jako systém, nýbrž jako příběh, nebo přesněji řečeno řada souvisejících příběhů, neboť jen příběhy se odehrávají v čase. Systémy nikoli. Systém je buď platný, nebo chybný. Pokud je pravdivý, je pravdivý bez ohledu na čas. Ale lidé takto nefungují. Co jedna generace vnímá jako nemožné, může další brát jako samozřejmost. Na osvobození otroků je třeba jiný druh vůdce, v tomto případě Moše, než na vedení lidí narozených ve svobodě, v tomto případě Jehošua. Bezčasovost Platónovy antické filosofie nebo raně moderní filosofie Descartovy je právě tím faktorem, který tento myšlenkový systém činí nepoužitelným k pochopení lidského konání opřeného o svobodnou vůli.

Svoboda je putování pouští, které vždy trvá déle, než jsme si mysleli. Trasa vede mezi dvěma spřízněnými pokušiteli – *nikdy* a *ihned*, mezi odporem a revolucí.

PRINCIP 4 — PŘECHODOVÉ RITUÁLY A LIMINÁRNÍ PROSTOR NA POMEZÍ

Ve chvíli, kdy porozumíme, v čem spočívá adaptivní vedení – proměna národa na základě přijetí zodpovědnosti za vlastní osud – vidíme, že se to neodehrává jen v *čase* (nová generace), ale také v *prostoru*. Proto je název celé knihy, *Be-midbar*, „v poušti"* zásadní. Ve druhé eseji této knihy píši o tom, že významu pouště nejlépe

* V angličtině je čtvrtá kniha Tóry známá jako Numbers (Čísla) na základě latinského *Numeri* a řeckého *Arithmoi*. Tyto názvy vycházejí z raného jména, které dali knize rabíni, *Chomeš ha-pekudim*, „pátá [kniha Tóry, která je] o počítání", tj. o dvou sčítáních lidu vyobrazených v kapitolách 1–4 a 26. Není pochyb, že právě toto téma, tj. výměna generací, je velmi důležité, ale není tak důležité jako téma pustiny, pouště, místa, kde u Izraelitů došlo k proměně.

porozumíme prostřednictvím dvou konceptů vytvořených antropology Arnoldem van Gennepem a Victorem Turnerem. Prvním konceptem je myšlenka *přechodového rituálu* – přechodu z jedné životní fáze do druhé. Druhým a příbuzným konceptem je *liminární prostor*, tedy takový prostor, který není na startu ani v cíli, ale právě mezi těmito dvěma body. Obojím byla pro Izraelity poušť – liminární prostor, v němž se Izraelité mohli posunout od identity několika kmenů se společnými předky a osudem (v hebrejštině *am*) k identitě politické pospolitosti (*eda*) vytvořené smlouvou s Bohem.

Liminární prostor hraje v Tóře zásadní roli. Ne náhodou začíná židovské putování Božím příkazem k Avrahamovi, aby odešel „ze své země, ze svého rodiště a z domu svého otce" (Genesis 12:1). Tyto tři faktory – země, kultura a rodina – jsou hlavními zdroji konformity. Chováme se tak, jak se chovají lidé kolem nás. Právě proto, že Bůh po Avrahamovi chtěl, aby se změnil, bylo nutné odejít do míst, kde bude vnímán jako *ger ve-tošav*, „host a přistěhovalec" (Genesis 23:4).

Také není náhodou, že Jaakov, který národu smlouvy dal kolektivní jméno, zažil svá nejdůležitější setkání s Bohem v liminárním prostoru, v prostoru na pomezí: na cestě tam, kde viděl žebřík sahající ze země až do nebe a po jehož stupních vystupovali a sestupovali andělé (Genesis 28:10–17), a na cestě zpět, kdy úplně sám v noci až do svítání bojoval se záhadným cizincem a kdy získal jméno Jisrael, neboli ten, který bojuje s Bohem i člověkem a obstojí (Genesis 32:22–32). Tyto události, zejména ta druhá, byly pro něj přechodovým rituálem včetně změny identity.

Izraelité měli podstoupit jeden z nejkomplexnějších přechodových rituálů v dějinách národů. Dobře to vyjádřil historik Eric Voegelin:

> *Kdyby nedošlo k ničemu jinému než ke šťastnému útěku z dosahu egyptské moci, jen by existovalo dalších několik kočovných kmenů putujících na pomezí oblasti Úrodného půlměsíce a samotné pouště, sotva přežívajících z úrody z nestálého zemědělství. Poušť ale byla*

jen mezizastávkou, nikoli cílem, neboť právě tam tyto kmeny našly svého Boha. Přijaly s ním smlouvu a staly se tak jeho lidem. […] *Když podstoupíme exodus a odejdeme do světa, abychom založili novou společnost jinde, zjistíme, že svět je Poušť. Náš útěk nikam nevede, dokud se nezastavíme, abychom si uvědomili své místo mimo tento svět. Když se svět stane Pouští, člověk konečně nalezne samotu, v níž slyší hromově ten hlas, který ho s naléhavým šepotem již předtím zachránil z říše smrti Še'ol. V Poušti Bůh promlouval ke kmenům a jejich vůdci a v Poušti oni konečně naslouchali jeho hlasu, přijali jeho nabídku a podvolili se jeho příkazům, a tak konečně získali život a stali se Bohem vyvoleným národem.*[11]

Základním cílem této proměny bylo „založit novou společnost jinde", a aby takovou transformaci mohli podstoupit, museli projít prostorem, který byl doslova zemí nikoho. Jen tam, sami s Bohem, s ním mohli bojovat jako jejich předek Jaakov, mohli odhodit identitu „zdrceného, vystrašeného, podřízeného a sklíčeného"[12] národa a získat novou identitu svobodného národa pod Boží svrchovaností.

Podle van Gennepa existují v přechodovém rituálu tři stádia. Prvním je *separace*, symbolické odloučení od minulosti. To se stalo, když Izraelité opustili Egypt, nejpokrokovější civilizaci té doby. Klíčovým momentem pak byl přechod přes rozdělené Rákosové moře, tedy z faraonovy říše do oblasti pouště. Třetím stádiem je *re-inkorporace*, nové přijetí, navrácení se do společnosti s novou identitou. Na to Moše Izraelity připravuje v knize Deuteronomium, která se věnuje učení o společnosti, kterou lidé měli vytvořit, až dosáhnou země zaslíbené. Mezi těmito dvěma stádii je *tranzice*, kdy je člověk, v tomto případě národ, znovu utvořen, rekonstituován, znovuzrozen.

Slovo *midbar*, „poušť", také evokuje *davar*, slovo, a *medaber*, ten, co mluví. Právě zde, v zemi nikoho, zažívají Izraelité nejdelší a nejintenzivnější setkání s Bohem, který přesahuje celý vesmír, s neviditelným a strohým monoteistickým Bohem, který není spojován

ani s přírodou známou zemědělci, ani s okázalými městy a jejich hierarchií moci. Abychom se setkali s všudypřítomným Bohem všeho, musíme se ocitnout sami uprostřed ničeho. V tichu pouště je slyšet Boží hlas, v izolaci je člověk sám s Bohem.

Poušť je místem, kde Izraelité pobývali někde mezi minulostí, k níž se již nemohli vrátit, a budoucností, pro níž ještě neměli dostatečnou odvahu. Právě zde v neúrodné zemi nikoho se národ ocitl sám s Bohem, aniž by byl rozptylován životem zakořeněným v povědomé krajině domova.

PRINCIP 5 — ŘÁD A SVOBODA

Pátý princip, na němž je vystavěna kniha Numeri, tvoří ústřední drama Tóry jako celku. Na počátku Bůh stvořil vesmír, kde panoval řád. Poté stvořil lidi a dal jim nejvyšší dar, když je stvořil „k obrazu svému", tedy když jim dal svobodu, jež je schopností následovat či nenásledovat zákony. Téměř okamžitým výsledkem byl chaos a rozpad řádu. První příkaz k prvním lidem vedl k první neposlušnosti. První náboženský projev, kdy Kain a Hevel, děti prvních lidí, přinášeli Bohu oběti, vedl k první vraždě. Za neskutečně krátkou dobu už se v Tóře dočítáme, že země byla „plná násilí" (Genesis 6:11) a že Bůh „litoval, že na zemi učinil člověka" (Genesis 6:6). Bůh mohl lidi samozřejmě zbavit svobody, ale bez svobody by přestali být lidmi, pro Boha jakýmisi partnery.

Pro Boha byla svoboda a řád základními prvky stvoření vesmíru. Mohou tyto prvky existovat ve vesmírech vytvořených lidmi, jinými slovy ve společnostech? Taková je ústřední otázka Tóry. Ta nám nabízí živý příklad stavu, kdy panuje *svoboda bez řádu* – je jím násilí ve světě předcházejícím potopě světa. Podobně nám Tóra dává příklad *řádu bez svobody*, kterým byl egyptský systém zotročení Izraelitů. Existuje nějaká třetí možnost? Společnost, v níž lidé svobodně udržují společenský řád založený na spravedlnosti, respektu k lidské důstojnosti a úctě k posvátnosti života? To všechno má

naplňovat smlouva, jak nám vysvětluje Moše ve svých proslovech v knize Deuteronomium.

Kniha Numeri je vystavěna důkladně tak, aby způsobem jedinečným pro Tóru zdramatizovala kontrast mezi řádem a chaosem. Kniha je rozdělena do tří částí. První z nich, v kapitolách 1 až 10, popisuje přípravy Izraelitů na druhou půlku cesty a zároveň je úžasným obrazem řádu uvnitř tábora. Kmeny v táboře mají svá čísla, stanují v přesně stanovených uskupeních kolem svatyně, každý kmen náležitě označen. Levité jsou také rozděleni do skupin, z nichž každá má přesně stanovený úkol. Jsou zde popsány zákony určené k udržování čistoty v táboře a předcházení čemukoliv, co by mohlo ohrozit mír (od manželů, kteří podezřívají své ženy z cizoložství, k lidem, kteří nejsou kněžími, ale chtějí žít svůj život podle standardů kněžské svatosti a stát se naziry). Také je zde uveden dlouhý výčet darů přinesených jednotlivými kmeny při zasvěcení svatyně, každý popsán přesně stejnými slovy, snad aby se předešlo případnému upřednostňování jednoho kmene před jiným. Téměř jako by Tóra popisovala život Izraelitů stejným způsobem, jako popisuje celý vesmír v první kapitole knihy Genesis, všechno v dané míře, všechno na svém místě.

V kapitolách 11–25 přichází chaos – rozbroje uvnitř tábora, stížnosti na jídlo a nakonec kritika Mošeho ze strany jeho sestry a bratra. Pokus připravit národ na příchod do země zaslíbené vysláním zvědů končí katastrofou. Lidé panikaří a rebelují. Kalev a Jehošua se je snaží uklidnit, ale bez úspěchu. Moše se modlí a zachrání lid před zničením, ale jen těsně. Následuje příběh o Korachově povstání, o chaosu*, který nastane, když lidé přestanou věřit svým

* Vyprávění o Korachovi je záměrně vystavěno tak, aby vyjádřilo chaos. Mezi rebely existují tři různé frakce – levité z Mošeho vlastního otcovského rodu Kehat, Reuvenovci a 250 knížat obce – každý se svou vlastní stížností. K těm se později přidá „shromáždění", další Izraelité rozohnění nad tím, jakým způsobem se k celé věci Moše postavil. Odborníkům na Bibli, kteří příběh rozdělují do jednotlivých narativů, uniká hlavní sdělení příběhu a jeho literární funkce v zobrazení chaosu, který je tématem prostředních kapitol Numeri.

vůdcům a respektovat jejich rozhodnutí. A co hůř, hned vzápětí, když po smrti Miriam lidé nemají vodu, Moše s Aharonem projeví neúctu k lidem i Bohu. A konečně po příběhu, v němž pohanský prorok Bilam, najatý, aby proklel Izrael, mu Božím řízením nakonec požehná, dospíváme k naprostému dnu. Izraelští muži se přivedou do neštěstí nemorálním a cizoložným jednáním, když se nechají svést moábskými a midjánskými ženami. Tábor ovládne naprostý chaos, který ukončí až Pinchasův čin náboženské horlivosti.

Po tomto výrazném kontrastu mezi řádem a chaosem následuje třetí část, kapitoly 26–36, v nichž je patrný nový začátek, symbolicky znázorněný novým sčítáním a novou generací. Od teď už nebudou žádná povstání, řád je znovu nastolen. Jsou stanoveny časy přinášení obětí a zajištěny zásoby k tomu potřebné. Země je rozdělena mezi kmeny. Určí se levitská a útočištná města. Nároky ze strany Celofchadových dcer (kapitola 27) a vůdců jejich kmene (kapitola 26) se vyřeší v míru, stejně jako se předejde konfliktu mezi Reuvenovými a Gadovými kmeny, kteří se chtějí usídlit na východ od Jordánu, a ostatními. Vedení lidu je řádně předáno mezi Mošem a jeho nástupcem Jehošuou. V bojích se vítězí. Dlouhá cesta je téměř u konce a všechna její stádia jsou započtena a zaznamenána. Chaos mnohokrát zasáhl, ale řád nakonec zvítězil.

PRINCIP 6 — VYPRÁVĚNÍ A ZÁKON

Tento záměrně zvýrazněný kontrast mezi chaosem a řádem je vysvětlením stylistického charakteru Numeri, který nás zdánlivě mate onou snůškou nesouvisejících úryvků, neustálým střídáním vyprávění a výčtů zákonů. V hrubém obrysu to uvádím v tabulce na následující straně.

Mísení zákonů a vyprávění je charakteristické pro Tóru jako celek, zejména pro Exodus a Deuteronomium. Ale ani v jedné z těchto knih nejsou tyto dva postupy tak zdánlivě podivně promíchané a zdůrazněné jako v knize Numeri. Proč tomu tak je? *Protože*

Kapitola: Obsah	Téma
1–4: Vyprávění	Provedení sčítání, uspořádání tábora
5–6: Zákon	Čistota tábora, žena podezřelá z cizoložství, nazírství, kněžská požehnání
7: Vyprávění	Předáci kmenů přinášejí dary při vysvěcení stanu setkávání.
8–10: Zákon	Zapalování svícnu, uvedení levitů do služby, svátek Pesach v poušti, stříbrné trubky
10–14: Vyprávění	Izraelité opouštějí Sinaj, lidé si stěžují, Miriam a Aharon kritizují Mošeho, zvědové.
15: Zákon	Přídavné oběti, oběti za neúmyslný hřích, porušení šabatu, třásně na oděvech
16–17: Vyprávění	Korachovo povstání
18–19: Zákon	Povinnosti kněží a levitů, oběti od kněží a levitů, červenohnědá kráva
20–27: Vyprávění	Miriam umírá, lidé si stěžují na nedostatek vody, Aharon a Moše jsou potrestáni, Edom neumožní Izraelitům projít, umírá Aharon, Arad, bronzový had, cesta do Moábu, vítězství nad Sichonem a Ogem, Balak a Bilam, Moáb svádí Izrael, druhé sčítání, Celofchadovy dcery, Jehošua nástupce Mošeho.
28–30: Zákon	Denní, šabatové a sváteční oběti, sliby
31–34: Vyprávění	Pomsta Midjáncům, kmeny za Jordánem, místopisný popis cesty Izraelitů, hranice země, nové vedení, města levitů
35–36: Zákon	Útočištná města, vražda, sňatky mezi kmeny

společenské tlaky řádu a svobody, které jinak působí proti sobě, mohou existovat společně jen prostřednictvím svobodně přijatých a kolektivně aplikovaných zákonů. Zákon zajistí, že svoboda jednoho není vykoupena ztrátou svobody druhého. To je rozdíl mezi společností, kde všichni dělají to, „co každý sám pokládá za správné“, jak Bible popisuje chaos[13], a společností, která přijala mravní pravidla, a tudíž sdílený řád. Když kniha Numeri vypráví, vypráví o chaosu. Když

uvádí zákony, uvádí pokaždé určitý *tikun*, „opravu", nebo v biblickém pojmu *ge'ula*, „záchranu a vykoupení", takové absence řádu.

Z toho vyplývá, že Numeri svoji užitou formou objasňuje důležitý rys biblického práva obecně. Christine Hayes ve své knize *What's Divine About Divine Law? (Co je božské na Božích zákonech?)* dává do protikladu dva velmi rozdílné pohledy na právo, jeden představuje Boží *vůli*, druhý Boží *moudrost*.[14] Z prvního pohledu se jedná o Boží příkaz, z druhého o Boží nabádání s cílem, aby lidé ve vesmíru, který stvořil, prospívali. O obou těchto konceptech lze říct něco v kontextu celého Tanachu, ale kniha Numeri má k tomu odlišný přístup, neboť zákony chápe jako něco, co se postupně vynořuje z konkrétních událostí dějin izraelského národa – reaguje na to, co se dělo během roků v poušti, a určuje, jak musí věci fungovat, až Izraelité vstoupí do země zaslíbené. V této knize jsou *zákony nedílnou součástí vyprávění*. Žádný z příkazů není náhodný, každý reaguje na něco konkrétního, co mezi lidmi během cesty ze Sinaje k moábským stepím nefungovalo, jak mělo, a co by vedlo k naprostému rozkladu národa, pokud by se nepřišlo s řešením.

Tomuto propojení dobře rozuměli dva odborníci z různých oborů. Jedním z nich byl nobelista, ekonom a filosof Friedrich Hayek, který v knize *The Constitution of Liberty (Ústava svobody)* vysvětluje, jak je tradice – zákony, zákoníky a zvyky, které vznikly v průběhu lidských dějin – zásadní pro udržení svobody.[15] Druhý myslitel, filosof práva z Yaleovy university Robert Cover, ve svém slavném článku *Nomos and Narrative (Nomos a vyprávění)* vysvětluje, že mezi zákonem a událostmi, které k danému zákonu vedly, je úzké propojení: „Ke každé ústavě patří epika, ke každému desateru písmo."[16] Zákony vytvářejí „normativní vesmír", stanovují, co je správné a co ne, co je povolené a zakázané, jak lze vybudovat komunitu, která bude fungovat a nacházet smysl. Takovou komunitu lze nejlépe vybudovat na základě pevného propojení mezi zákony a dějinami. A tím je kniha Numeri, jež vedle sebe klade zákon a vyprávění.

V každém jednotlivém případě najdeme přesné propojení zákona a příběhu. Například bezprostředně po příběhu se zvědy přicházejí

zákony týkající se přinášení obětí, které jsou uvedeny slovy: „Až vejdete do země“ (Numeri15:1–31), tedy ujištěním, že navzdory čtyřicetiletému zpoždění národ do země vejde. V jedné z esejí v této knize[17] uvádím, že existuje přesné propojení, slovní i obsahové, mezi příkazy nošení *cicit*, třásní, a neschopností zvědů správně rozklíčovat, co v zemi zaslíbené vlastně viděli. Zákony týkající se kněží (18:1–32) následují po Korachově povstání, které ustanovuje právo Aharona a jeho synů tento úřad vykonávat.

Očividným příkladem je rituál s červenohnědou krávou, který se může jevit jako sám o sobě zcela nepochopitelný případ, který navíc nemá s okolním textem vůbec nic společného. Ale opak je pravdou. Zákon upravující tento rituál předchází třem oznámením o významných úmrtích – Miriam a Aharona a předpověděném úmrtí Mošeho. To byly tři osoby, které vedly Izraelity během dlouhých let putování pouští. Pro společenství lidí neexistuje živější připomínka smrtelnosti, než když zemřou jeho vůdci. Rituál s červenohnědou krávou nám říká, že stejně jako popel smrti je rozpuštěn v *majim chajim*, „vodě života“, stejně tak dopad smrti jednotlivce je zmírněn pokračujícím životem celého národa. Smrtelnost se rozpouští v Boží věčnosti a národě.

Kniha Numeri je proto stylisticky a obsahově dokonale semknutá. Zákon dává tvar řádu a stojí bok po boku se svobodou tehdy, když lidé chápou, že není jen vyjádřením náhodné Boží vůle, nýbrž že vychází z konkrétních dějinných událostí a ze způsobu, jakým si společenství tyto události připomíná.

PRINCIP 7 — ANTIHRDINSKÉ VYPRÁVĚNÍ

A na závěr je třeba pochopit jeden ze základních pilířů Tóry, totiž že její celý projekt *polemizuje s mýtem*. To je jeho skutečné obrazoborectví, které však nebývá patrné na první pohled.

Přečtěte si například celou knihu Genesis a ani jednou v ní nenatrefíte na jasné prohlášení o monoteismu nebo odsouzení

modloslužebnictví – něco, co bychom očekávali u konvenčních teologických textů. Monoteismus samozřejmě přítomen je, a to už od samého začátku knihy v popisu stvoření vesmíru (Genesis 1:1–2:3). Tomuto textu však můžeme plně porozumět jen tehdy, porozumíme-li kontextu bezpočtu starověkých mýtických, kosmologických textů okolo žijících kultur, které vyprávějí o tom, co se dělo na počátku času, jak spolu bojovaly různé živly v personifikovaných podobách bohů. Vyrovnaný způsob, jímž kniha Genesis popisuje postupné a harmonické tvoření vesmíru z jediné tvůrčí mysli („I řekl Bůh: ‚Buď…' A bylo… Viděl, že to je dobré."), jehož jednotlivá stádia jsou vždy ohodnocena jako „dobrá", nenazývám mýtem, nýbrž *anti-mýtem*. Max Weber, německý sociolog přelomu 19. a 20. století, měl pravdu, když právě tento text považoval za zrod západní racionality. Spatřoval v tom „odkouzlení" světa, my bychom totéž mohli nazvat demytizací.[18]

Podobným způsobem čteme na začátku knihy Exodus o Mošeho narození. To není jen obyčejný příběh o narození. Jak uvádím ve své Hagadě[19], polemizuje se zde se známým mýtem, který Otto Rank, Freudův nejlepší žák, nazval „mýtem o zrození hrdiny".[20] Freud a Rank si všimli v tomto příběhu jednoho důležitého rysu, jakkoli ho dezinterpretovali. Tento příběh, jak se domnívali, není příkladem mýtu, jaký známe z příběhů o Sargonovi, Kýrovi, Oidipovi, Romulovi a dalších, nýbrž spíše jakýmsi protestem proti těmto mýtům. Standardní znění tohoto mýtu je, že se vládci dostane varování před dítětem, které se mu má narodit. Vládce podnikne kroky, aby dítě zabil nebo nechal zemřít. Dítě je zachráněno, obvykle tím, že je umístěno do košíku a puštěno po vodě, kde ho najdou a vychovají chudí lidé. Až mnohem později zjistí, že v něm koluje královská krev.

Mošeho příběh je přesně opačný. Najde ho a vychovává egyptská princezna, dcera samotného faraona. Posléze Moše zjistí, že není z královského rodu, ale naopak z lidu, který je v egyptské společnosti vnímán jako páriové. Tento protiklad je krásně ilustrován rozdílem mezi jménem faraona – Ramses, „dítě boha slunce, Ra" – a Mošeho jména, Mose, Moses, které v egyptštině znamenalo pouze „dítě".

Mošeho příběh je důvtipným útokem na ústřední koncept polyteistických náboženství a lidské hierarchie, kde vládci mají od začátku královskou krev. Moše je představitelem národa, jehož každý člen byl adoptován Bohem, jak vyplývá z prvních slov, které Moše má říct před faraonem: „Jisrael je můj prvorozený syn" (Exodus 4:22).

Kniha Numeri je celá také takovým anti-mýtem, polemikou s nejrozšířenějšími mýty světa, v dnešní době recyklovanými v příbězích jako Pán prstenů, Hvězdné války atp. – s mýty o „cestě hrdiny".[21] Hrdina se, často nerad, vydává na cestu, na které se setkává s řadou nástrah. Následkem toho získá pozoruhodně silnou osobnost a na závěr se vrací, proměněn.

Tóra jako celek představuje také takovou cestu, ale existují zde tři zásadní rozdíly. Zaprvé se na cestu nevydává jednotlivec jako v ostatních případech, nýbrž celý národ. Zadruhé jsou obvyklé fáze (odchod-iniciace-návrat) rozprostřeny napříč několika stoletími, od Josefa k Jehošuovi. Zatřetí – a to se týká právě Numeri – lidé ve většině nástrah a zkoušek *neobstojí*. Jsou kolektivně zobrazeni jako antihrdinové, nikoli hrdinové. Tóra zde zcela převrací mýtus, neboť každý lidský úspěch přikládá Bohu a neúspěch ponechává lidem. Proč tak činí?

A zde se dostáváme k jednomu ze základních rysů biblického monoteismu. Ve všech starověkých kulturách lidé bojují proti nesmiřitelným silám, které je dalece převyšují, a jsou zcela lhostejné k jejich utrpení. Právě toto je základem literárního žánru *tragédie*. V moderní době byly tyto mýtické síly nahrazeny vědou, nicméně scénář zůstává stejný, jen tentokrát jsou síly v podobě ekonomických tlaků (Marx), podvědomých impulsů (Freud), přirozeného výběru (Darwin) nebo lidského genomu.

Jak nám elegantně ukázal Jack Miles[22], monoteismus internalizuje síly, které mýtus a věda externalizuje. Skutečná bitva se odehrává uvnitř – uvnitř lidské vůle. Co lidi odlišuje od jiných doposud známých živých tvorů, je umění rozlišit mezi povinností a touhou, mezi „já chci" a „já bych měl". Filosofové to nazývají *druhým řádem mentality*: Vím, po čem toužím, ale také se ptám, zda bych se

této touze měl podvolit.[23] Tohoto dramatu v různých variacích jsme v knize Numeri svědky opakovaně, od těch nejzákladnějších (touha jíst maso v kapitole 11, sexuální touha v kapitole 25) k těm nejsložitějším (preference bezpečí v otroctví před svobodou se zodpovědností v příběhu o zvědech). Numeri nám říká, že lidská vůle je slabá, ale nikoli nevyléčitelně. V Tóře nenajdeme doktrínu prvotního hříchu. Lidstvo *může* dosáhnout svobody a řádu, ale je to těžký a dlouhý boj.

Monoteismus tímto převrací základní myšlenkovou strukturu společnou mýtu i vědě.* V Tóře a náboženském životě nevidíme konflikt s vnějšími silami, jako spíše s těmi uvnitř nás. V tomto se judaismus a Freud shodnou: civilizace je schopnost odložit uspokojení instinktů.** Je pak určitým zvláštním paradoxem, že připisují-li Izraelité své úspěchy Bohu a neúspěchy sobě, vědí, že svůj osud mají ve svých rukou. Vědí, že skutečná bitva se odehrává tady, a ne tam někde. Pokud zvítězí nad destruktivními a nefunkčními tužbami, dokáží vyhrát i nad vnějším nepřítelem. Kdyby prokázali odvahu a věrnost, možná by cesta do země zaslíbené netrvala tak dlouho. Ale musela trvat čtyřicet let. Národ, který přijme zodpovědnost za svá selhání, je národem aktivním, nikoli pasivním – aktérem, nikoli obětí. Psychologicky pak neexistuje žádný prostor pro tragédii.

* Tímto nemám na mysli přírodní vědy jako chemii, fyziku a biologii, ale spíše společenské vědy, a to jen tehdy, pokud se uchylují k nějaké formě determinismu.

** Sigmund Freud, *Nespokojenost v kultuře* (Praha: Hynek, 1998). Nejznámější příklad z nedávné doby viz: Walter Mischel, *Marshmallow Test: Jak se naučit sebekontrole* (Praha: Ikar, 2015). Mischel předvedl, že schopnost čtyřletého dítěte si po dobu dvaceti minut odepřít nabídnutý marshmallow s vysokou přesností předpovídá pozdější úspěchy dítěte téměř ve všech oblastech života – ve škole, v práci a manželství. Mnoho z příkazů Tóry, zejména těch, které se týkají jídla a sexuálních vztahů, jsou celoživotním kurzem odkládání uspokojení instinktů.

Vzhledem k tomu, že Izrael má v Numeri roli *antihrdiny*, nabízí se při čtení neustále otázka: Proč si ze všech národů světa Bůh vybral zrovna ten, který si stěžuje, selhává a je odbojný?* Odpověď najdeme jen tehdy, pokud od knihy poodstoupíme a podíváme se na ni v kontextu celého Tanachu.

V jedné z nejvíce revizionistických promluv celé hebrejské Bible prorok Jirmejahu ve jménu Božím říká:

> *Připomínám ti zbožnost tvého mládí,*
> *tvou lásku před sňatkem,*
> *jak jsi za mnou chodila pouští,*
> *zemí neosívanou. (Jeremjáš 2:2)*

Zde se nemluví o tom neposlušném, nevděčném a zbabělém Izraeli. Toto je ten národ, který podobně jako Avraham měl odvahu a lásku následovat Boha do neznáma, do země neosívané. Kde ale v knize Numeri plné depresivního pohledu na izraelský národ najdeme alespoň drobný náznak té lásky, o níž mluvil Jirmejahu?

Odpověď nalezneme v části, která je jinak téměř nevysvětlitelná, ve slovech pohanského proroka Bilama, který namísto prokletí Izraeli třikrát požehná. Poslechněme si něco z jeho slov:

> *Je to lid, který přebývá odděleně, nepočítá se mezi pronárody. Kdo sečte prach Jaakovův, kdo spočítá byť jen čtvrtinu Izraele? Kéž umřu smrtí lidí přímých, kéž je můj konec jako jeho! (Numeri 23:9–10)*
> *Nehledí na kouzla proti Jaakovovi, nedbá těch, kdo přejí bídu Izraeli. Hospodin, jeho Bůh, je s ním, hlaholí to v něm královským holdem. (23:21)*
> *Jak skvělé jsou tvé stany, Jaakove, tvé příbytky, Izraeli!* […] *Kdo ti bude žehnat, buď požehnán, kdo tě bude proklínat, buď proklet. (24:5,9)*

* V angličtině to shrnuje známá průpovídka: „How odd / of God / to choose / the Jews." (Jak podivné, že si Bůh vybral zrovna Židy.)

Toto přece *je* jazyk lásky. Celý příběh o Bilamovi a mluvící oslici, která vidí anděla, jehož Bilam sám nevidí, opakovaně poukazuje na to, že slova ve skutečnosti nepatří prorokovi, nýbrž Bohu. A proto je zřejmé, že toto vyznání pronáší přímo Bůh – tzn. Izraelité ho neslyší prostřednictvím Mošeho, a dokonce ho neslyší vůbec. Toto je lícová strana putování pouští, odkrytá až o mnoho století později proroky jako Jirmejahu.

SVOBODA JAKO NEKONČÍCÍ ÚKOL

Stručně řečeno, knize Numeri porozumíme, budeme-li pamatovat na rozlišení mezi cestou od a cestou do a mezi adaptivními a technickými výzvami. Pak porozumíme, proč Mošeho reakce se tak liší od těch, na něž jsme byli zvyklí v Exodu. Kniha Numeri nám říká, že čas je důležitým rozměrem na dlouhé cestě ke svobodě, která může trvat déle než jedno pokolení. Cesta není jen fyzickým zdoláním vzdálenosti, nýbrž i jakýmsi psychickým přechodovým rituálem, který vyžaduje liminární prostor, prostor na pomezí, kterým je v případě Izraele poušť. V knize jsme svědky napětí mezi svobodou a řádem, které je formálně zdramatizováno ve formě fugy proplétající vyprávění a zákony. Cesta je záměrným převrácením mýtu. V knize se nevyskytuje žádný lidský hrdina, dokonce ani Moše zde není hrdinou. Naopak je knihou o zodpovědnosti a selhání, ale končí nastolením řádu a nadějí. Svoboda nikdy není nic než *avoda*, dřina, kterou si musí odpracovat sami lidé, žádný vůdce to za ně udělat nemůže.

A jaký byl výsledek? Jean-Jacques Rousseau napsal pozoruhodnou pasáž, v níž popisuje Izraelity prchající z Egypta jako „bídné uprchlíky" potulující se „po zemi, z níž ani jeden palec půdy nemohou nazvat svým". Pokračuje takto:

> *Moše byl tak troufalý, že z tohoto toulavého servilního davu vytvořil politické uskupení, svobodný národ. A zatímco putovali pouští*

a neměli ani kámen, na kterém by spočinuly jejich hlavy, dal jim trvalé instituce, odolné proti času, bohatství a dobyvatelům, které ani následujících pět tisíc let nedokázalo zničit nebo změnit a které až do dnešních dnů odolávají v plné síle.[24]

Kniha Numeri a události, o nichž mluví, představuje nejlepší kurz o svobodě všech dob a její sdělení ani dnes neztrácí na aktuálnosti a síle. Svobodu nezískáme jen svržením tyranů, dosáhneme jí jen výsledkem dlouhodobého tréninku zodpovědností a omezení, která svoboda vyžaduje. Jak napsal Alexis de Tocqueville, „Není nic náročnějšího než učit se svobodě. Takové učení obvykle probíhá s obtížemi a uprostřed bouří."[25] Tím přesně je kniha Numeri.

Netýká se to jen těch částí světa, které nikdy nepoznaly svobodu, ale i těch, které v ní žijí už po staletí. O svobodu se musí bojovat v každé generaci, nebo zmizí. Při psaní těchto slov si uvědomuji, že poslední půl století se západní liberální demokracie chlácholí myšlenkou, že společně s tržní ekonomikou jsou sebe-udržujícími systémy, které jsou vrcholem lineárního a nezvratného procesu, jenž jednou dosažen, nemůže být nikdy ztracen.

Nic nemůže být ale dál od pravdy. Svobodná společnost je výsledkem morálního úsilí. Bez sdílené morálky, silné identity vycházející z paměti a vyprávění, bez utužování charakteru, sebeomezování a schopnosti oddálit uspokojení pudů, tato civilizace nakonec zajde, stejně jako se to stalo v Aténách, Římě a Itálii v době renesance. Svobodná společnost závisí na „zvyklostech srdce" každého člověka, bez nichž upadá.

Svobodná společnost je v konečném důsledku také výsledkem duchovním. To měl na mysli John F. Kennedy, když ve své inaugurační řeči pronesl, že „práva člověka nejsou garantována velkorysostí státu, ale vycházejí z Božích rukou". Velký politický rozvoj sedmnáctého století, který položil základy svobodných společností současného západu – společenská smlouva, svoboda svědomí a lidská práva – vycházel z myšlenek lidí, kteří se aktivně vztahovali k hebrejské Bibli: Johna Miltona, Thomase Hobbese, Johna Locka

a Benedikta Spinozy.[26] Není jisté, zda tyto myšlenky a principy mají dlouhou životnost, aniž by se opíraly o náboženské základy Tanachu. O svobodu se musí pečovat dnes stejně jako za Mošeho dnů. Kniha Numeri k tomu má stále co říct.

Be-midbar
במדבר

Numeri 1:1–4:20

Ústředním tématem knihy Numeri je druhá fáze putování Izraelitů, fyzicky z Egypta do země zaslíbené a mentálně od otroctví ke svobodě. *Paraša Be-midbar* a *paraša* následujícího týdne vyprávějí o přípravách na tuto cestu. Prvním úkolem bylo provést sčítání. Pokud měli Izraelité dostat zemi dědictvím, museli vybojovat řadu bitev, a proto bylo třeba provést sčítání, zejména mužů ve věku mezi dvaceti a šedesáti lety, tedy bojeschopných mužů. Levité se sčítali zvlášť, neboť oni měli jiný úkol než bojovat – oni měli obsluhovat svatyni.

Zazněly také příkazy shrnující rozložení tábora, které mělo být čtvercové se svatyní umístěnou uprostřed. Po třech kmenech vždy na jedné straně svatyně, kde Izraelité umístili stany a prapory. Levité měli vymezený čtverec uprostřed. Putovali ve stejném pořadí, v němž rozbíjeli tábor.

Dále jsou upřesněny povinnosti rodiny Kehatovy. Do ní patřili i Moše, Aharon a Miriam, jejich role se však lišily. Úkolem synů Kehatových bylo nosit v době putování ty nejsvatější předměty, truhlu svědectví, stůl, svícen, oltáře, závěsnou oponu a svaté nádoby používané při službě obětování. To vyžadovalo obzvláštní péči.

První z následujících esejí zkoumá téma knihy jako takové: čtvrté dějství ve výkladu Tóry o lidském údělu napjatém mezi řádem a svobodou. Druhá esej se zabývá tím, proč základy izraelského národa

pod Boží svrchovaností se nacházejí v poušti, v prostoru na pomezí, kterému antropologové říkají „liminární prostor“. Třetí esej se zamýšlí nad spojením mezi pouští, *midbar*, a slovem, *davar*. Proč se Boží vůle musela zjevit zrovna v poušti? Čtvrtá esej vypočítává důsledky jedinečné skutečnosti, že Izraelité dostali zákon dříve, než získali zemi. Pátá esej pohlíží na danou *haftaru* a Hošeův pozoruhodný pohled na roky putování jako na jakousi svatební cestu Izraele a Boha.

PŘÍBĚH ČLOVĚKA: DĚJSTVÍ ČTVRTÉ

Jak máme rozumět knize Numeri jako celku? Na začátku navazuje na příběh z konce knihy Exodus, kdy Izraelité po odchodu z Egypta doputovali na Sinaj, kde obdrželi Tóru, vytvořili zlaté tele, kde jim po Mošeho vášnivé obhajobě Bůh odpustil a kde postavili *miškan*, stan setkávání. Ten byl dokončen „první den prvního měsíce druhého roku“ (Exodus 40:17). Kniha Numeri začíná o měsíc později, „prvního dne druhého měsíce ve druhém roce“ (Numeri 1:1).* Po delším pobytu v Sinajské poušti se lid přichystal na druhou polovinu své cesty, z pouště do země zaslíbené.

Na cestu se ovšem na začátku knihy ještě nevydává, vyprávění nabere velké zpoždění, protože Izraelité se vydají na cestu až po deseti kapitolách. Co je zdrželo? Co tak zpomalilo vyprávění? Než se vydáme s lidmi na cestu, musíme si nejprve přečíst o sčítání, pak o uspořádání stanů kolem *ohel mo'ed*, stanu setkávání. Pak se kniha rozepisuje o levitech, jejich rodinách a rolích, o zákonech čistoty tábora, napravení zpronevěry, o tom, co dělat v případě podezření z cizoložství a o nazírství. V nepoměrném detailu se dočítáme o darech, donesených knížaty kmenů na počest otevření stanu setkávání. Pak přicházejí ještě další a další pasáže popisující poslední přípravy před cestou. Na ni se vydávají až po tom všem. Proč takové zpoždění, k čemu tato dlouhá řada zdánlivých odboček?

* Všimněme si, že se po určitou dobu v knize Numeri pohybujeme zpátky v čase. Kapitola 9 začíná slovy: „Hospodin promluvil k Mošemu na Sinajské poušti v prvním měsíci, druhého roku po jejich vyjití z egyptské země.“ To znamená, že se to odehrává o nějaký čas, možná až o měsíc dříve než začátek knihy. Toto místo je jedním z důkazů pro tvrzení, že „v Tóře není žádné před a žádné po“ (viz Pesachim 6b; Rašiho komentář k Numeri 9:1). Povšimněme si také, že v knize Leviticus čas neplyne vůbec, což je v Tóře charakteristické pro kněžský hlas, který je obecně mimo-dějinný. Kněžské pravdy na rozdíl od těch prorockých jsou bezčasé.

Jedna charakteristika Knih Mojžíšových už dvě století sekulárním badatelům vrtá hlavou, totiž že představují zcela ojedinělý literární žánr. Nejsou konvenčním popisem či záznamem historických událostí. Výborným příkladem toho je samotná kniha Numeri, která v tichosti bez jediné zmínky zamlčí téměř třicet osm ze čtyřiceti let putování pouští.* Tóra obecně nezmiňuje události jen proto, že se staly. Zmiňuje je proto, že nás mohou něco naučit o člověku, který žije pod Boží svrchovaností.

Tóra zároveň není konvenčním zákoníkem. Existují podobnosti mezi některými biblickými zákony a starověkými zákony uvedenými například v Chammurapiho zákoníku. Ale neexistují žádné podobnosti v literární formě, která tyto zákony předkládá. Tóra se pohybuje od zákonů a příkazů k vyprávění a zpět. Do toho navíc vkládá další materiál. V případě Numeri jím jsou zprávy ze sčítání, plán cesty, judikatura, zprávy z bitev, píseň vítězství nad Emorejci (Numeri 21:27–30) a věštby pohanského proroka Bilama. Přestože Tóra obsahuje zákony, nevypadá v žádném případě jako jiný právní dokument.

Sekulární biblisté se proto snažili text uchopit dalším a dalším osekáváním, rozdělováním do menších a menších útržků (obvykle) a jejich izolovaným zkoumáním. Ale to je chyba – přesně tak se kniha číst nemá.** Jako bychom se snažili obsáhnout symfonii tím, že ji rozložíme na jednotlivá témata. Ale právě to, jak partitura všechna tato témata drží pohromadě, často v napětí a se změnami nálad, dává symfonii uměleckou jednotu. S Tórou je to podobné, jen s tím rozdílem, že nemáme s čím ji srovnat ani ve starověké literatuře, ani s žádnou jinou knihou Tanachu.

Promíchání vyprávění a příkazů není náhodné a nahodilá není ani celková stavba knihy Numeri. *Tóra odráží, jak Izraelité chápali*

* Jediným odkazem na tyto roky je seznam míst, kde se Izraelité zastavili, v kapitole Numeri 33.

** Toto je velké téma, kterému je třeba se věnovat jinde.

Boha – jako jednotu v rozmanitosti. Pokud vidíme jen rozmanitost, nikoli jednotu, nemůžeme to pochopit.

Tóra nabízí jedinečný protiklad ke způsobu myšlení, které považujeme za charakteristické v západní tradici a jehož původcem je starověké Řecko. Tóra dělá tři neobvyklé věci. Zaprvé zahrnuje filosofii do vyprávění, učí nás pravdě nikoli jako systému, ale jako příběhu. Zadruhé zákon předkládá nikoli jako odraz vůle nebo moudrosti zákonodárce, nýbrž jako něco, co vychází z dějin, jako by nám říkala: Takto se to v minulosti nepovedlo a tímto způsobem tomu můžete v budoucnu předejít. Zatřetí pohlíží na samotnou historii jako na pokračující komentář k lidské existenci. *Tóra nám dává poznat pravdy, které se objevují v čase*.

To tvoří hlavní rozdíly mezi starověkým Izraelem a Řeckem. Ve starověkém Řecku se pravda hledala přemýšlením o přírodě a rozumu. Z prvního vzešla věda, z druhého filosofie. Starověký Izrael nacházel pravdu v dějinách, v událostech a v tom, co nás Tóra na těchto událostech učí. Věda je o přírodě, judaismus o lidské přirozenosti – a mezi tím je velký rozdíl.

Příroda neví nic o svobodné vůli, vědci dokonce často zpochybňují její existenci jako takovou. Ale lidství sestává ze svobody. Jsme tím, čím si zvolíme být. Planeta se neumí rozhodnout, že na ni bude, nebo nebude život. Ryba si nevybere život ve vodě. Páv si nevybere svoji pýchu. Ale lidé si vybírají a z toho pramení ono drama, k němuž je celá Tóra komentářem: Jak mohou koexistovat svoboda a řád? Toto drama je uvedeno na dějinnou scénu ve čtyřech dějstvích, která rozehrávají velké množství scén.

Základní tvar vyprávění je ve všech čtyřech dějstvích podobný. Nejprve Bůh vytvoří řád, poté lidé vytvoří chaos, a ten má hrozné následky. Bůh začne znovu, někdy hluboce zarmoucen, ale nikdy neztrácí víru v onen živý organismus, který vytvořil k obrazu svému a kterému dal jedinečný dar – svobodu, jíž lidi připodobnil sám sobě.

První dějství se odehrává v kapitolách 1–11 knihy Genesis. V této verzi v příběhu vystupuje *lidstvo jako celek*. Bůh vytvoří vesmír, v němž panuje řád, a stvoří lidské bytosti z hlíny země, kterým sám

vdechne život. Lidé ale hřeší – nejprve Adam a Chava, posléze Kain a generace před potopou světa. Země je plná násilí. Bůh způsobí potopu a začíná od znovu, tentokrát smlouvou s Noachem. Lidstvo se ale stále nepoučilo a opět hřeší, tentokrát nikoli snahou být méně než lidský (tj. násilnický), ale snahou být něco víc, když se snaží postavit věž, „jejíž vrchol bude v nebi" (Genesis 11:4), a snaží se o umělou jednolitost („jednotná v řeči", Genesis 11:1) namísto lidské rozmanitosti.

A tak Bůh opět začíná. Dějství 2 se odehrává v kapitolách 12–50 knihy Genesis. Je to příběh rodiny smlouvy: Avrahama a Sáry a tří generací jejich dětí. Nový řád je založen na rodině a věrnosti, manželství a rodičovství, lásce a důvěře a takové výchově dětí, kdy se dbá „na Hospodinovu cestu" a jedná „podle spravedlnosti a práva" (Genesis 18:19). Ale i v tomto dějství se to začne kazit. Mezi Esavem a Jaakovem vzniká napětí stejně jako mezi Jaakovovými ženami Leou a Rachel a mezi jejich dětmi. Deset Jaakovových synů prodá toho jedenáctého do otroctví. To je narušení svobody druhého. Následuje katastrofa – nikoli potopa, nýbrž hladomor. Následkem toho musí Jaakovova rodina utéct do Egypta, kde je posléze celá rozšířená rodina zotročena.

Dějství třetí nacházíme v knize Exodus a pojednává o Izraelitech, kteří se již stali *národem Boží smlouvy*. Dějství začíná tím, že Bůh zachrání Izraelity z Egypta, podobně jako kdysi zachránil Noacha před potopou. Boží smlouva na hoře Sinaj je mnohem rozsáhlejší než dvě předchozí smlouvy, ta první s Noachem a ta druhá s Avrahamem. Tato smlouva dává návod ke společenskému řádu založenému na spravedlnosti a zákonech, jež jsou živeny vzpomínkou lidí na to, jak s nimi zacházeli Egypťané. Jejich společnost bude jiná. Nebudou způsobovat druhým to, co na vlastní kůži zažili v Egyptě. Tato společnost ještě samozřejmě nezruší otroctví (které bude zrušeno až o tři tisíce let později) ani nedokáže ukončit všechny války (to se nepodařilo do dnešních dní). Nicméně už je to společnost, která přijímá Boha jako svého svrchovaného vládce. Téměř okamžitě se to ale pokazí, když Izraelité jen čtyřicet dnů od velkého zjevení

odlejí zlaté tele. Bůh hrozí zničením celého národa s tím, že začne od začátku jen s Mošem, tak jako začal s Noachem a Avrahamem (Exodus 32:10), a jen Mošeho vášnivé přimlouvání tomuto osudu zabrání. Bůh pak ustanoví nový řád.

Dějství čtvrté je nebývale dlouhé. Je *o národu s Boží přítomností ve svém středu*. Bůh už není jen vzdálený majestát Stvořitele vesmíru, ani už není jen tím, kdo zasahuje do dějin. Bůh je také blízko. *Šchina*, Boží přítomnost, je imanentní i transcendentní: Bůh jako soused. Toto dějství začíná v kapitole 35 knihy Exodus, pokračuje přes celou knihu Leviticus a převládá v prvních deseti kapitolách knihy Numeri. Nejhmatatelnějším symbolem je stan setkávání uprostřed tábora. Stavba stanu setkávání zabere poslední třetinu knihy Exodus. Svatyně představovala domov pro Boží přítomnost ve světě a ten, kdo do ní chtěl vstoupit, musel být svatý a rituálně čistý. Zákony týkající se svatosti a čistoty zabírají v podstatě celou knihu Leviticus. Na začátku knihy Numeri očekáváme, že se Izraelité vydají na cestu. Proto je prvních deset kapitol dost překvapivých a poukazuje na něco, co lze z knihy pochopit až později.

Pokud se z Izraelitů má stát svobodný národ v zemi, kterou Bůh přislíbil jejich předkům, musí být schopni dodržovat řád, který si sami stanoví. Jinak budou jen opakovat chyby, jejichž svědkem už jsme byli třikrát v předchozích dějstvích: násilí před potopou, rozkoly uvnitř Avrahamovy rodiny a vzývání zlatého telete. Prvních deset kapitol Numeri je o vytváření smyslu pro řád v rámci tábora.

Proto zde čteme o sčítání a detailním rozmístění kmenů v táboře, proto je výklad o levitech, kmeni, který byl zprostředkovatelem mezi lidmi a Boží přítomností, tak dlouhý. Proto se v druhé *paraše* knihy dočítáme o třech přikázáních – o navrácení zpronevěřeného majetku, o *sota* (o ženě podezřelé z nevěry) a o nazirech (lidech, kteří se zřeknou vína) – která se zaměřují na tři faktory, které ohrožují společenský řád: krádež, nevěra a alkohol. V těchto prvních kapitolách jako by Bůh Izraelitům říkal: Takto vypadá řád! Každý člověk má své místo v rámci rodiny, v rámci kmene a národa. Je dán řád toho, jak budou kmeny stanovat v táboře kolem stanu setkávání

a jak budou putovat. Zachovejte tento řád, protože bez toho nebudete moci vstoupit do země zaslíbené, utkávat se v bojích a vytvořit společnost, která bude spravedlivá i svobodná zároveň.

Jak se kniha Numeri odvíjí, vidíme, že si Izraelité tuto myšlenku ještě neosvojili, což má tragické důsledky. Stěžují si na jídlo. Miriam a Aharon kritizují Mošeho. Pak následuje katastrofa – epizoda se zvědy. Demoralizovaný lid jasně ukazuje, že ještě není na svobodu připraven. A jako už předtím v případě zlatého telete, tábor zachvátí chaos. A Bůh opět hrozí zničením celého národa a novým začátkem s Mošem (Numeri 14:12). A opět jen Mošeho snažné prosby celou situaci zachrání. Bůh se rozhodne ještě jednou začít znovu, tentokrát s novou generací a novým vůdcem. Kniha Deuteronomium je Mošeho předmluvou k pátému dějství, které se odehraje za dnů jeho nástupce Jehošuy.

Příběh židovského národa je podivný. Židé se opakovaně v dějinách rozdělí: v dobách prvního Chrámu, kdy se království rozdělilo na dvě, v pozdním období druhého Chrámu, kdy se roztříštili do řady znesvářených skupin a sekt, a v moderních dějinách, kdy se na počátku 19. století rozštěpili ve východní Evropě mezi pobožné a sekulární skupiny a ortodoxní a další směry na západě. Tato rozdělení se nezahojila dodnes.

A tak židovský národ znovu a znovu opakuje příběh, který se pětkrát odehrál v samotné Tóře. Bůh stvoří řád, lidé vytvoří chaos, Bůh představuje jednotu, lidé roztříštěnost. Stane se něco špatného a Bůh a Izrael začnou znovu. Copak ten příběh nikdy neskončí? Jedna věc je jistá. Bůh to nikdy nevzdává. Ani k nám nepřestává mluvit prostřednictvím nadčasových slov psané Tóry překládaných do konkrétních časů prostřednictvím ústní Tóry, a tak nám připomíná, že ústředním úkolem v každé době je zachovat řád a svobodu zároveň. Tento úkol lze splnit, pokud si lidé svobodně zvolí, že budou následovat Boží přikázání a zákony, které Bůh dal celému lidstvu po potopě a Izraeli po východu z Egypta.

Jedinou alternativou takového světa vždy byla, je a bude vláda síly a moci, v níž ti silní dělají to, co chtějí, a ti slabí dělají to, co

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy Týdenní čtení z Tóry: Kniha Numeri**.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.